

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Moteris, prikalta prie savo pačios nepasitenkinimo kryžiaus

2013-10-03

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Teatras

AUTORIUS: Audronė Girdzijauskaitė

DATA: 2013-10

Moteris, prikalta prie savo pačios nepasitenkinimo kryžiaus

Audronė Girdzijauskaitė

Artiomus Inozemcevas apie Moniką Mironaitę

Prieš daugel metų, 1973-iaisiais, kai Monika Mironaitė rengėsi švęsti savo šešiasdešimtmetį, o man rūpėjo išgirsti apie aktorę kuo daugiau „tikrų liudijimų“, kad parašyčiau straipsnį, žadėtą *Pergalės* žurnalui, kalbėjausi su keletu jos scenos partnerių. Tie susitikimai su aktoriais, kiekvienas kitoks ir savaip įdomus, dažniausiai vyko mano namuose, susėdus prie kavos puodelio. Anuomet diktofono dar neturėjau, užsirašinėti teko ranka į bloknotą. Labiausiai man įsiminė susitikimas su Artiomu Inozemcevu. Jis tuo metu buvo labai užimtas, todėl atvažiavo vidurdienį, tarp rytinės repeticijos ir spektaklio. Išgirdusi po langu burzgant motorą, pamačiau Artiomą, lipantį nuo motociklo. Žaibu užlėkęs į antrą aukštą su šalmu rankose, jau stovi duryse ir iškart pradeda garsiai, raiškiai kalbėti skambiu aukštu balsu, nelaukdamas jokių klausimų ar įžanginių žodžių. Sakau: „Artiomai, susimildamas, neskubėkit, aš turiu viską užsirašyti ir dar kavą atnešti!“ Jis porą minučių patylėjo, žiūrėdamas pro langą į nykoką Žirmūnų peizažą, o paskui, keisdamas intonacijas, kaip įprasta aktoriams, vėl kalbėjo be paliovos, vis vaikščiodamas, beveik neprisėsdamas prie stalelio. Tai buvo didžiulis monologas, įkvėpta odė, bet kartu atviras pasakojimas, kartais nutraukiamas garsaus juoko, kai prisimindavo kokią nors šmaikščią smulkmeną. Iš Artiomo žodžių man prieš akis radosi didingas ir sykiu labai gyvas Monikos Mironaitės portretas – „mačiau“ ją vaidinančią, skambinančią pianinu, pykstančią, jaučiau niūriai įdėmų pilkų akių žvilgsnį, girdėjau nuostabų permainingą jos balsą... Pasiūliusi dar puodelį kavos, dar taurelę moldaviško konjako „Belyj aist“, padėkojau Artiomui – puikus jo pasakojimas taps jubiliejinio straipsnio pagrindu. Bet artistas, tvirtai suėmęs mano rankas, pasakė: „Tik jokia būdu niekur neminėkit mano pavardės. Jokia būdu! Monikai

tai būtų labai nemalonu.“ Ir išlėkė į teatrą.

Po aistringų, karšto romano jiedu buvo jau išsiskyre, bet Monika niekada taip ir neatleido Artiomiui jo vedybų, nors pati gyveno santuokoje kaip gyvenusi.

Neseniai radusi savo mašinraščius – išsiverstą Inozemcevo pasakojimą (kalbėjo rusiškai, kad galėtų laisviau reikšti mintis), pagalvojau, kad jis įdomus ir dabar, nes apie aktorius niekada nebus per daug pasakyta. Juo labiau kad tas tekstas – jų abiejų, jau išėjusių amžinybėn, dvigubas portretas.

Artiomus Inozemcevas: Rusų dramos teatre Monika Mironaitė lėmė viską – nuo repertuaro parinkimo iki spektaklių aptarimo. Jos verdiktas dažnai atrodydavo žiaurus, negailestingas. Bet tik po daugelio metų buvo suprasta ir įvertinta, kad ji anksčiau už kitus tiek žmoguje, tiek spektaklyje išvelgdavo grėsmingų klaidų užuomazgas. Šiuo atžvilgiu ji turėjo šunišką uoslę ir išvalgumą, nes numatė, nujautė tai, ko pamatyti ir pajusti žmogui neduota...

Jeigu mūsų teatro nebūtų valdžiusi baisi administracinė tamsuolių klika, Mironaitė būtų buvusi saugoma ir lepinama, o jos talentas – visai kitaip panaudojamas... Kai ji pasitraukė, teatras pasikeitė iš esmės, nes pasirinko visai kitokią kryptį. Aš čia nebeturiu nei ką vaidinti, nei ką pasakyti. Man jos stinga! Po to, kai Monika išėjo, teatrą užplūdo silpnos pjesės, ilgai springome banalybėmis. Romanas Viktiukas – gabus žmogus, bet jis – variagas, niekur neužsibūna. Atėjo ir išeis...

Monika atsirado pas mus labai sunkiu, sudėtingu metu (1955), kai senasis Rusų dramos teatras jau buvo miręs, o naujas, lipdomas iš retų užsienio teatrinio gyvenimo nuogirdų ir išpūdžių, dar tik drąsinosi imtis eksperimentų. Bet vis dėlto, kad ir kaip keista, būtent **absurdo teatras** įžiebė naujus norus, siekius, susijusius su gilesniu psichologizmu.

O Mironaitei iš teatro išėjus (1968), už durų atsidūrė ne tik Ibseno „Nora“, Dostojevskio „Idiotas“, bet ir visas stiprių jausmų, pakilių idėjų pasaulis.

Dažniausiai pasitaiko dvi aktorių rūšys. Vieni visada, nesvarbu, kokios būtų jų pažiūros, pasaulėjauta, skonis, beatodairiškai tiki režisieriumi, seka juo, vykdo visus nurodymus dėl vaidmens formos ir esmės. Tai šiuolaikinis aktoriaus tipas. Monika niekada nepriklausė šiai pasyvių atlikėjų grupei. Visada buvo savarankiška, o aktorinė jos prigimtis ypatinga tuo, kad sugeba visiškai apnuoginti žmogaus sielą. Scenoje jai rūpi išreikšti egzistencinę kančią, negandos nuojautą.

Šiaip normalus žmogus, ypač ne menininkas, linkęs kuo greičiau pamiršti skaudžią patirtį. O artistų emocinė atmintis ilgainiui darosi vis gilesnė. Todėl Monikai taip svarbu išryškinti netekties, praradimų paliktus randus, aišku, pirmiausia ji atsižvelgia į kiekvienos savo herojės charakterį. Monika, sakyčiau, fatališkai apsėsta kančios, šiuo atžvilgiu ji kaip aktorė yra unikali, nes įstengia niuansuotai perteikti ne tik personažo savijautą, bet ir pačią jo būtį, paženklintą sielvartu dėl netekčių, lemtingų klaidų. Tiesa, scenoje ji gali spindėti ir jaunatviška švarumo, tyrumo aura, moka būti linksma, žaisminga, tačiau tai – ne jos duona...

Būtina pasakyti keletą žodžių ir apie jos **reiklumą**. Antai kine aktoriai žino, kad yra visiškai priklausomi nuo režisieriaus, todėl paprastai nieko iš jo nereikalauja. Monika, kai filmavosi juostoje „Ave, vita!“, matydama, kad režisierius kelias dienas iš eilės „pametęs formą“, sėdo į mašiną ir išvažiavo. Kino studijoje taip nesielgiama! Taip atsitiko pirmą ir turbūt paskutinį kartą. Bet ši artistė nepakenčia chaltūros! Matyt, todėl Rusų dramos teatro aktorius Ivanovas rėkte rėkė, kad Monika – tikras svetimkūnis (*иностранное тело*).

Ji turėjo savo mėgstamas **temas**. Visų pirma tai viską atleidžianti, pasiaukojama meilė, kurios motyvų ji rasdavo visur – poezijoje, prozoje... Apie pasiaukojamą meilę kalbama dažnai. Bet kuo ta meilė ypatinga artistei? Monikai, atrodo, svarbiausias, labiausiai jaudinantis yra tas momentas, kai sudūžta iliuzijos. Beje, mane ji vadino racionalių aktorium (*головным актером*)...

Jos talentas pasireiškia dar ir tuo, kad vaidinti jai – **laimė**! Nemažai aktorių teatre vargsta. Daugeliui ši profesija virsta katorga. Iš tikrųjų nėra lengva nustatyti metu – 12, 18 ar 20 valandą, nesvarbu, norisi tau to, ar nesinori, eiti į sceną ir publikos akivaizdoje vaidinti jausmų kulminaciją. O ji suvokia tai kaip savo veiklos, savo gyvenimo prasmę. Ir dar: vyresnės kartos aktoriai dažnai nepriima to, ką atsineša jaunieji. Monika šiuo požiūriu nepaprastai pakanti, labai imli. Ji moka džiaugtis kitų sėkme, moka žavėtis! Nes myli teatrą. Net jeigu sako: „Aš ne artistė. Teatro nekenčiu!“ – šiuos žodžius galima suprasti labai įvairiai. Gal ji nekenčia rutinos, gal savęs, kai neįstengia kažko svarbaus jame pakeisti? Bet tai nereiškia, kad nekenčia teatro kaip tokio. Visas jėgas skirti scenai jai yra natūralus dalykas...

Dar viena nuostabi jos savybė – nepaprastas susikaupimas, susikoncentravimas, dvasinė įtaiga. Vos išeina į sceną, iškart keičiasi jos veidas, balsas, judesiai, kūnas pritvinksta jėgos. Kartą per gastroles kažkur kone „plėšinių žemėse“, beveik necivilizuotoje aplinkoje, ji prastai jautėsi, viduriavo, diegliai raižė pilvą. Maniau, vaidinti Monika negalės. Bet scenoje ji iškart pasikeitė, kuo toliau, tuo geriau atrodė, vaidino susikaupusi, įsigilinsi. Scena ją stačiai gydė.

Yra aktorių, kurie beatodairiškai pasitiki savimi. Į sceną ar į estradą jie žengia drąsiai, nebijo galimos nesėkmės, esą gudrumu ar jausmingumu vis tiek pavergs žiūrovus. Tai dažniausiai emocionalūs aktoriai, „gamtos vaikai“, nuoširdūs ir žvalūs, turintys stiprią nervų sistemą. Tarp jų esama ir talentų, ir vidutinybių. Monika priklauso visai kitai menininkų rūšiai. Visų pirma ji – didelių ambicijų aktorė, todėl labai daug dirba ir nepajunta palengvėjimo tol, kol nesubrandina vaidmens.

Mironaitei pasisekė – vaidinti ji pradėjo 1935 m., t. y. tada, kai į teatrą atėjo naujoji lietuvių režisierių karta, ne tik norėjusi, bet ir turėjusi ką pasakyti apie savo laikmetį. Pirmieji jos vaidmenys Algirdo Jakševičiaus, Romualdo Juknevičiaus spektakliuose argi neatstojo teatro mokyklos, kurios jai neteko baigti? Pagrindinė Monikos mokykla – jos talentas. O kas yra talentas? Dabar beveik kiekvienas aktorius yra baigęs vaidybos mokyklą. Vieni iš jų daug dirba su savimi, bet kiti yra įsitikinę, kad viskas jiems jau savaimė duota, ištreniruota, įkvėpta. Toks požiūris veda į profesinį aplaidumą. Monika visada žinojo, kad turi mokytis pati iš savęs. Pasikliaudama intuicija, pastabumu, ambicijomis, nebijodama juodo darbo, kiekvieną vaidmenį ji atkakliai kuria nuo pradžios iki pat pergalingos pabaigos. Didžiulis atsakomybės jausmas verčia ją

kiekvieną kart smarkiai jaudintis ir giliai išgyventi.

Jos vaidmenys neišreiškia grynai nacionalinio stiliaus. Pagal savo darbo metodą ir rezultatus ji greičiau vakarietė, kuriai vienodai lengva vaidinti įvairių tautų dramų kūrinius. Nepasakyčiau, kad tuose vaidmenyse Monika ieško specifinių nacionalinių bruožų, greičiau to, kas internacionalu, bendražmogiška. Tai liudija ir jos Nora, ir Patrica Campbell. Kas kita – rusų moterys. Man regis, Mironaitei labai artimos tos aistringos, romantiškos, dvasiškai turtingos herojės. Argi tuo neįtikina Ania („Vyšnių sodas“, 1937), Liza („Bajorų gūžta“, 1956), Nastasja Filipovna („Idiotas“, 1963)? Personazai tampa jos asmenybės atspindžiu. Didžiulis skirtumas tarp subtiliai įkūnytų „savo“ vaidmenų ir kartais gana vidutiniškų „ne savo“. Tačiau Mironaitė nėra nuotaikos aktorė. Jos nuotaikos ryškiai liejasi gyvenime, per repeticijas, bet ne scenoje. Čia ji tiksliai laikosi partitūros su mažais niuansais, subtiliais nukrypimais. Išorinį temperamentą demonstruoja retai. Jos judesys greičiau buitiskas, gal net kiek sukaustytas, itin paprastas, be efektingų gestų, be staigių posūkių. Viskas iš anksto nušlifluota, tačiau vidinės aistros, dvasinės energijos tai neužgesina. Tas ypač būdinga jos Gitel Moskai spektaklyje „Dviese sūpuoklėse“ (1962). Čia judesio tik tiek, kiek būtina. Užtat kiek šviesos, jautrumo aplinkiniams, naivumo, autoironijos! Visa pavėluota moters branda prabėga publikos akivaizdoje, visa biografija! Ir čia neišvengiamai kyla mintis apie partnerį...

Monika niekada nedarė to, ko nenori. Matyt, tai ir skiria talentingą žmogų nuo netalentingo. Jai nereikia prisiversti imtis veiklos. Ji dirba be perstojo. Jai reikia prisiverst ilsėtis, miegoti, valgyti, užsimiršti. Užvis sunkiausia – atsikratyti minčių, susijusių su kuriu vaidmeniu ir trukdančių atsipalaiduoti. Tačiau be šitos dvasinės įtampos ji negalėtų vaidinti. Monika moka daug ką – ir piešia, ir groja, ir dainuoja. Jeigu likimas būtų lėmęs jai tapti rašytoja, ji be paliovos rašytų, jei dailininke – pieštų, tapytų... Jos žodžiais tariant, talentas – tai didžiulis noras ką nors svarbaus būtinai pasakyti kitiems. O geriausiai perteikiame tai, kas mus pačius labiausiai jaudina, kas mums iš tikrųjų rūpi. Štai, sakykim, charakteriniai Monikos vaidmenys – Aksinja („Tamsos galybė“) arba Moteris („Žmogus nuo žvaigždės“). Jie meistriški, viskas padaryta teisingai, taip, kaip reikia, tačiau šie „vaidmenys jai nėra savi“. Jautresni žiūrovai tą iškart pajunta... O „savi“ vaidmenys yra tie, apie kuriuos jau kalbėjau, kur skamba jai svarbios temos. Ir ji pati, beje, ne tik scenoje, – tai moteris, nukryžiuota ant savo pačios nepasitenkinimo kryžiaus, pažeidžiama, kartais beginklė. Tačiau tai nereiškia, kad Monika – užkietėjusi pesimistė. Ne. Būtent gilūs jausmai, emocinė įtampa, jautrumas aplinkai, dvasinė energija leidžia jai žvelgti į gyvenimą su viltimi. Giliai į nevirtį ji niekada nenugrimzta, nes nuolatos kovoja su savimi. Tai matyti ir iš vaidybos būdo – ji lengvai atsisako pirminio sumanymo, į tai, ką daro, moka pasižiūrėti tarsi iš šalies, o tada energingai imasi visko iš naujo, nuo pat pradžių...